

УДК 378.015.31:316.42

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2026-14-24>

Дар'я Дмитрівна Бирик
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-9947-8503>
доктор філософії в галузі Соціальна робота, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
dasha.bybyk@gmail.com

Ірина Борисівна Савельчук
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6813-4548>
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна
iraut@ukr.net

ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У науковій статті визначено освітньо-виховний потенціал освітнього середовища закладу вищої освіти у формуванні соціальної згуртованості студентської молоді. Проаналізовано сутність соціальної згуртованості та особливості її прояву в студентському середовищі через розвиток довіри, партнерської взаємодії, спільності цінностей і відчуття приналежності до академічної спільноти. Охарактеризовано основні компоненти освітнього середовища закладу вищої освіти та механізми реалізації його освітньо-виховного потенціалу, зокрема діяльність студентського самоврядування, участь у волонтерських і соціальних ініціативах, проєктне навчання, позааудиторну діяльність і культуру академічної доброчесності. Визначено роль викладача як фасилітатора соціальної взаємодії. Обґрунтовано необхідність цілеспрямованого використання освітнього середовища для розвитку соціально активної та згуртованої студентської молоді.

Ключові слова: соціальна згуртованість, студентська молодь, освітнє середовище, заклад вищої освіти, освітньо-виховний потенціал, партнерська взаємодія, студентське самоврядування.

Вступ. У сучасних умовах суспільних трансформацій, посилення соціальної мобільності, цифровізації освіти та зростання культурного різноманіття особливого значення набуває проблема соціальної згуртованості. У наукових дослідженнях, що розвиваються в межах соціології, соціальної психології та педагогіки, соціальна згуртованість розглядається як важлива умова стабільності суспільства, ефективного функціонування соціальних інституцій і сталого розвитку. Особливої актуальності ця проблема набуває у сфері вищої освіти, оскільки студентська молодь виступає носієм майбутнього соціального капіталу, громадянських цінностей, соціальної відповідальності та потенціалу суспільної консолідації.

В умовах сучасних соціальних викликів заклад вищої освіти виконує не лише освітню, але й важливу соціалізаційну та виховну функцію. Освітнє середовище ЗВО дедалі більше розглядається як простір формування цінностей партнерської взаємодії, довіри, академічної культури, громадянської активності та відповідальності. Саме в межах освітнього середовища студенти набувають досвіду співпраці, колективної діяльності, участі у громадських ініціативах і соціально значущих проєктах, що створює передумови для формування соціальної згуртованості академічної спільноти.

Теоретичні засади дослідження соціальної згуртованості беруть початок у працях учених, які розглядали соціальний капітал як фундаментальний механізм інтеграції суспільства та підтримання його стабільності (Coleman, 1988). У подальших наукових розвідках соціальна згуртованість трактується як багатовимірний феномен, що охоплює систему соціальних зв'язків, рівень довіри між членами спільноти, спільність цінностей, соціальну інтеграцію та активну участь у суспільному житті (Thomas, 2000). У сучасному академічному дискурсі поняття соціальної згуртованості тісно пов'язується з розвитком соціальної відповідальності, громадянської участі, інклюзивності та підтриманням соціальної стабільності в умовах кризових суспільних процесів.

У міжнародному науковому та політичному дискурсі проблема соціальної згуртованості посідає важливе місце у стратегічних документах провідних міжнародних організацій. Зокрема, Організація економічного співробітництва та розвитку визначає згуртоване суспільство як таке, що забезпечує добробут усіх своїх членів, мінімізує соціальну нерівність, протидіє соціальному виключенню та формує відчуття приналежності до спільноти (OECD, 2012). У документах Організації Об'єднаних Націй соціальна згуртованість розглядається як важливий чинник сталого розвитку, що сприяє зміцненню довіри між громадянами, підвищенню соціальної інтеграції та активній участі людей у суспільному житті (United Nations, 2016). Подібний підхід простежується і в документах Ради Європи, де соціальна згуртованість визначається як здатність суспільства забезпечувати добробут усіх своїх членів, мінімізувати соціальні розриви та запобігати маргіналізації (Council of Europe, 2010). У контексті розвитку європейського освітнього простору проблема соціальної згуртованості студентської молоді дедалі частіше розглядається як один із пріоритетних напрямів виховної діяльності закладів вищої освіти.

В українській науковій думці проблематика соціальної згуртованості та виховного потенціалу освітнього середовища також посідає важливе місце. Зокрема, питання розвитку особистості в освітньому середовищі та формування ціннісних орієнтацій молоді досліджуються у працях І. Бега (2003), який акцентує увагу на теоретико-технологічних засадах особистісно орієнтованого виховання та необхідності цілеспрямованого формування моральних, соціальних і громадянських компетентностей студентів. Д. Бибик (2023b) розглядає соціальну згуртованість молоді як чинник громадянської активності та партнерської взаємодії у студентському середовищі, підкреслюючи значення студентського самоврядування, волонтерських ініціатив і позааудиторної діяльності. Н. Довгань (2024) досліджує згуртованість в академічному середовищі крізь призму групової динаміки та соціальної взаємодії студентів. Водночас О. Дейнеко (2021) аналізує соціальну згуртованість як основу суспільної солідарності та соціального порядку в українському суспільстві. І. Савельчук та Д. Бибик (2023) акцентують увагу на значенні довіри, взаємопідтримки та громадянської відповідальності молоді в умовах сучасних соціальних викликів і воєнного стану.

Попри значний науковий інтерес до проблематики соціальної згуртованості, у сучасних дослідженнях недостатньо цілісно розкрито саме освітньо-виховний потенціал освітнього середовища закладу вищої освіти як системного чинника формування соціальної згуртованості студентської молоді. Більшість наукових праць зосереджена переважно на окремих аспектах студентської взаємодії, громадянської активності чи соціалізації молоді, тоді як механізми інтеграції освітнього, виховного, комунікативного та соціокультурного компонентів освітнього середовища потребують подальшого теоретичного осмислення. Недостатньо конкретизованими залишаються також педагогічні умови та практичні механізми реалізації виховного потенціалу ЗВО у формуванні згуртованої академічної спільноти.

Особливої актуальності означена проблема набуває в умовах воєнного стану та тривалих соціальних трансформацій в Україні. Вимушений перехід до дистанційних і змішаних форматів навчання, психологічне напруження, ризики соціальної ізоляції, цифрова нерівність та порушення звичних форм міжособистісної взаємодії створюють додаткові виклики для підтримання цілісності студентської спільноти. За таких умов освітнє середовище ЗВО трансформується у важливий соціально-педагогічний простір підтримки, взаємодії та консолідації молоді. Саме тому виникає потреба у теоретичному

осмисленні можливостей освітньо-виховного потенціалу закладу вищої освіти у формуванні соціально активної, відповідальної та згуртованої студентської молоді.

Метою дослідження є обґрунтування освітньо-виховного потенціалу освітнього середовища закладу вищої освіти у формуванні соціальної згуртованості студентської молоді.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс теоретичних та моделювальних методів, що забезпечили системний аналіз освітньо-виховного потенціалу закладу вищої освіти у формуванні соціальної згуртованості студентської молоді. Застосовано метод теоретичного аналізу та узагальнення наукової літератури для окреслення змісту поняття «соціальна згуртованість» та виокремлення її ключових компонентів (цінності, довіра, ідентичність, інклюзивність, готовність до співпраці). Шляхом систематизації наукових підходів визначено структуру освітнього середовища (просторовий, змістовно-технологічний та соціально-психологічний компоненти) та теоретично обґрунтовано їхній вплив на консолідацію студентської спільноти. Метод концептуального моделювання дозволив розробити модель формування соціальної згуртованості в умовах ЗВО, що відображає взаємодію структурних елементів середовища та показників ефективності соціальних практик, зокрема діяльності студентського самоврядування, волонтерських ініціатив та фасилітаційної ролі викладача.

Освітнє середовище закладу вищої освіти як простір формування соціальної згуртованості студентської молоді. Аналіз концепцій освітнього середовища у працях В. Кременя (2011) та І. Бежа (2003) дозволяє трактувати його як складну багаторівневу систему, що поєднує матеріальні, організаційні, змістові та соціально-психологічні умови функціонування закладу освіти. У межах педагогічних і соціально-психологічних досліджень освітнє середовище розглядається як простір взаємодії учасників освітнього процесу, який впливає на формування цінностей, моделей поведінки та соціальних відносин. У сучасних дослідженнях університетського середовища значна увага приділяється розвитку соціального партнерства та взаємодії різних соціальних інституцій. Зокрема, у межах моделі Quadruple Helix освітнє середовище розглядається як простір співпраці університету, держави, бізнесу та громадянського суспільства, що сприяє інноваційному розвитку університетів і розширенню соціальної взаємодії студентської молоді (Савельчук, Сейко, Андрійчук, 2020). За таких умов освітнє середовище може виступати важливим чинником формування соціальної згуртованості студентської молоді.

Соціальна згуртованість студентської молоді має міждисциплінарний характер, тому її аналіз потребує інтеграції соціологічного, психологічного та педагогічного підходів. Соціологічний підхід, що спирається на концепції соціального капіталу Р. Патнема (2000) та соціальної солідарності Е. Дюркгайма, дозволяє розглядати згуртованість через систему соціальних зв'язків, довіри та спільних норм. Психологічний підхід, представлений теорією соціальної ідентичності Г. Теджфела та дослідженнями групової динаміки К. Левіна, акцентує увагу на формуванні відчуття приналежності до академічної спільноти. Педагогічний підхід, що ґрунтується на ідеях середовищного підходу В. Кременя (2011) і гуманістичної педагогіки О. Пехоти (2006), визначає можливості цілеспрямованого моделювання освітнього середовища через використання педагогічних технологій, фасилітації взаємодії та організації колективної діяльності студентів.

З огляду на міждисциплінарний характер проблеми доцільно розглядати освітнє середовище закладу вищої освіти через взаємопов'язані компоненти: просторовий, змістовно-технологічний та соціально-психологічний.

Просторовий компонент охоплює матеріально-організаційні умови, у яких відбувається освітній процес. Йдеться не лише про аудиторії та лабораторії, а й про простори, що стимулюють неформальну комунікацію та взаємодію студентів. У сучасних університетах дедалі більшого поширення набувають коворкінги, студентські хаби, відкриті навчальні простори, зони відпочинку та комунікації. Такі простори забезпечують регулярні горизонтальні контакти між студентами різних спеціальностей, курсів і соціальних груп, що сприяє формуванню довіри, взаємної підтримки та відчуття належності до університетської спільноти. Неформальна взаємодія у подібному середовищі створює передумови для розвитку міжособистісних зв'язків і культури співпраці, які є важливими складовими соціальної згуртованості. Крім

того, сучасні освітні простори дедалі частіше проєктуються за принципами відкритості, гнучкості та інклюзивності. Це забезпечує доступність освітнього середовища для різних категорій студентів, сприяє подоланню соціальної ізоляції та формуванню культури взаємної поваги. Інклюзивне середовище створює умови для психологічної безпеки, прийняття різноманітності та рівноправної участі студентів у житті академічної спільноти, що є важливим чинником розвитку згуртованості.

Змістовно-технологічний компонент освітнього середовища пов'язаний із організацією навчального процесу, змістом освітніх програм та використанням сучасних педагогічних технологій. Саме через освітній зміст і методи навчання університет може створювати умови для розвитку соціальної взаємодії, комунікативних навичок і командної роботи (Бех, 2003). Важливим механізмом формування згуртованості у цьому контексті є організація колективної діяльності студентів, яка передбачає спільне досягнення результату, розподіл відповідальності та взаємозалежність учасників освітнього процесу. Одним із ефективних підходів є проєктно-орієнтоване навчання (Project-Based Learning), що передбачає виконання студентами спільних практичних завдань у малих групах. У процесі такої діяльності студенти набувають досвіду співпраці, вчать аргументувати власну позицію, досягати компромісу та приймати колективні рішення. Саме спільна відповідальність за результат діяльності сприяє розвитку довіри та посиленню групової інтеграції студентів.

Змістовно-технологічний компонент освітнього середовища не обмежується лише передачею фахових знань, а передбачає інтеграцію соціальних і професійних контекстів. Важливого значення набуває розвиток універсальних компетентностей (soft skills) — емоційного інтелекту, критичного мислення, комунікативних умінь, навичок медіації конфліктів і конструктивної взаємодії. Як зазначає І. Бех (2003), саме ці якості формують ціннісно-етичну основу особистості. І. Савельчук (2018) підкреслює, що освітнє середовище університету виступає важливим фактором формування інноваційно спрямованої особистості майбутнього фахівця. Формування таких компетентностей сприяє не лише професійному становленню студентів, а й розвитку культури співпраці, взаєморозуміння та соціальної відповідальності у студентському середовищі.

Соціально-психологічний компонент освітнього середовища охоплює систему міжособистісних взаємин, комунікативну культуру та характер взаємодії між учасниками освітнього процесу. Саме цей компонент значною мірою визначає рівень психологічного комфорту студентів, їхню включеність у життя академічної спільноти та готовність до колективної взаємодії. Важливим елементом соціально-психологічного компоненту є трансформація традиційної ієрархічної моделі взаємин «викладач – студент» у напрямі партнерської взаємодії. За умов суб'єкт-суб'єктної комунікації студент починає сприймати себе не лише як отримувача освітніх послуг, а як активного учасника академічної спільноти. Демократичний стиль педагогічної взаємодії, відкритість до діалогу та підтримка студентських ініціатив формують атмосферу довіри, взаємоповаги та відповідальності.

Особливого значення у процесі формування соціальної згуртованості набуває розвиток академічної ідентичності студентів. Відчуття належності до університетської спільноти, позитивна ідентифікація із закладом освіти, прийняття його цінностей і традицій сприяють посиленню внутрішньогрупової солідарності та соціальної інтеграції студентської молоді. Формування академічної ідентичності підтримується через участь студентів у спільних заходах, культурних і наукових ініціативах, діяльності органів студентського самоврядування та реалізації соціальних проєктів.

Важливим чинником соціальної згуртованості є також міжособистісна та інституційна довіра. Розвинена культура відкритої комунікації, прозорість організації освітнього процесу, залучення студентів до прийняття рішень та підтримка їхніх ініціатив сприяють зміцненню довіри до університету як соціального інституту. Саме довіра виступає основою стабільних соціальних зв'язків і конструктивної взаємодії у студентському середовищі.

Виховний потенціал освітнього середовища реалізується також через залучення студентів до волонтерської діяльності, соціальних ініціатив, програм академічної доброчесності та діяльності органів студентського самоврядування. Участь у таких формах діяльності сприяє розвитку громадянської

відповідальності, взаємопідтримки, соціальної активності та солідарності. Особливої значущості ці практики набувають в умовах сучасних суспільних викликів, коли студентська молодь активно долучається до волонтерських, благодійних і громадських ініціатив, спрямованих на підтримку суспільства та зміцнення соціальної єдності.

Таким чином, освітнє середовище закладу вищої освіти виступає не лише організаційним простором реалізації освітнього процесу, а й важливим соціально-педагогічним чинником формування соціальної згуртованості студентської молоді. Поєднання просторових, змістовно-технологічних і соціально-психологічних компонентів забезпечує розвиток довіри, партнерської взаємодії, академічної ідентичності та культури співпраці, що створює передумови для формування згуртованої студентської спільноти.

Роль викладача та освітніх практик у формуванні соціальної згуртованості студентів.

Переорієнтація сучасної вищої освіти на суб'єкт-суб'єктну взаємодію зумовлює трансформацію професійної ролі викладача. У сучасному освітньому середовищі викладач виконує не лише функцію трансляції знань, а й виступає фасилітатором, наставником та організатором соціальної взаємодії, що безпосередньо впливає на формування соціальної згуртованості студентської молоді.

Теоретичне підґрунтя фасилітації освітнього процесу, закладене у працях К. Роджерса та розвинуте в контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії О. Пехотою (2006), передбачає створення умов для активної участі студентів у навчанні, підтримку їхньої автономії, розвиток критичного мислення та стимулювання колективного пошуку знань. Такий підхід ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки, відповідно до яких освітнє середовище має забезпечувати психологічну підтримку, відкриту комунікацію та партнерські взаємини між учасниками освітнього процесу.

Одним із ключових завдань викладача у процесі формування соціальної згуртованості є створення безпечного та психологічно комфортного середовища, у межах якого студенти мають можливість вільно висловлювати власні думки, брати участь у дискусіях і відчувати себе повноправними учасниками академічної спільноти. Така атмосфера сприяє розвитку міжособистісної довіри, взаємної поваги та відкритості до співпраці (Бибик, Савельчук, 2023; Бибик, 2025).

Важливу роль у формуванні соціальної згуртованості відіграють освітні практики, які забезпечують активне включення студентів у колективну діяльність. Освітні практики доцільно розглядати як сукупність організаційних та педагогічних форм взаємодії, спрямованих на розвиток партнерства, комунікації та колективної відповідальності у студентському середовищі. До таких практик належать інтерактивні методи навчання, проєктна діяльність, фасилітаційні технології, менторська підтримка та різні форми групової роботи.

Серед найбільш ефективних освітніх практик особливе значення мають групові дискусії, кейс-методи, рольові ігри, командні проєкти та проблемно-орієнтоване навчання. Їх використання створює ситуації, у яких досягнення спільного результату залежить від координації дій учасників, уміння домовлятися, аргументувати власну позицію та враховувати думку інших. Унаслідок цього формуються навички комунікації, співпраці та колективного прийняття рішень. Важливою складовою освітніх практик виступає проєктна діяльність, яка забезпечує інтеграцію навчальних і соціальних завдань. Виконання колективних проєктів сприяє розвитку відповідальності за спільний результат, формуванню навичок самоорганізації та взаємної підтримки. У процесі такої діяльності студенти поступово переходять від індивідуальної навчальної траєкторії до усвідомлення значущості колективної взаємодії.

Не менш важливим є наставницький аспект діяльності викладача. Індивідуальні консультації, підтримка студентських ініціатив, допомога у професійному та особистісному самовизначенні формують у студентів відчуття підтримки та включеності до академічного середовища. Це особливо важливо в умовах сучасних соціальних викликів, коли студентська молодь потребує не лише освітньої, а й соціально-психологічної підтримки.

Суттєве значення має й особистісний приклад викладача. Його стиль комунікації, здатність до конструктивного діалогу, толерантність до різних поглядів і готовність до співпраці формують певну

модель соціальної поведінки, яка відтворюється у студентському середовищі. Через демонстрацію принципів академічної культури, взаємоповаги та етичної взаємодії викладач сприяє формуванню спільного ціннісного поля академічної спільноти.

У контексті формування соціальної згуртованості викладач також виконує функцію модератора соціальної взаємодії. Його діяльність передбачає підтримку конструктивного діалогу, попередження конфліктів та створення позитивного соціально-психологічного клімату у студентській групі. Саме через фасилітацію комунікативних процесів забезпечується розвиток культури співпраці та взаємної відповідальності.

Для систематизації функцій викладача у процесі формування соціальної згуртованості доцільно виділити кілька ключових ролей (Таблиця 1).

Таблиця 1

Роль викладача у формуванні соціальної згуртованості студентської молоді

Роль викладача	Основний зміст діяльності	Вплив на соціальну згуртованість
Фасилітатор навчання	Організація активної участі студентів у навчальному процесі, стимулювання дискусій та групової роботи	Сприяє розвитку комунікації, співпраці та взаємної підтримки
Модератор соціальної взаємодії	Підтримка конструктивного діалогу, попередження конфліктів, формування позитивного психологічного клімату	Підвищує рівень довіри та взаємоповаги у студентській групі
Наставник (ментор)	Підтримка особистісного розвитку студентів, індивідуальні консультації, допомога у самореалізації	Формує відчуття підтримки та приналежності до академічної спільноти
Носій цінностей академічної культури	Демонстрація принципів етичної поведінки, толерантності та поваги	Формує спільні цінності та єдине етичне поле взаємодії
Організатор колективної діяльності	Ініціювання проєктної роботи, наукових гуртків, позааудиторних заходів	Стимулює розвиток горизонтальних соціальних зв'язків

Джерело: розроблено авторами

Примітка: зазначений вплив є очікуваним (прогностичним) і потребує подальшої емпіричної перевірки.

Таким чином, роль викладача у сучасному закладі вищої освіти виходить за межі традиційної дидактичної функції та охоплює організацію освітніх практик, спрямованих на розвиток партнерської взаємодії, соціальної відповідальності та культури співпраці. Представлена система ролей демонструє, що сучасний викладач виконує значно ширший спектр функцій, ніж традиційне викладання навчального матеріалу. Через організацію взаємодії, підтримку студентських ініціатив та формування позитивного соціально-психологічного клімату він виступає важливим чинником формування соціальної згуртованості у студентському середовищі.

Таким чином, викладач у сучасному закладі вищої освіти виступає важливим модератором соціальної згуртованості студентської молоді. Через створення безпечного освітнього середовища, використання інтерактивних методів навчання та демонстрацію толерантних моделей поведінки він сприяє формуванню атмосфери довіри, партнерства та співпраці, що є необхідною умовою розвитку згуртованої академічної спільноти. Крім того, позитивний соціально-психологічний клімат у закладі вищої освіти сприяє розвитку відчуття безпеки, підтримки та приналежності до академічної спільноти, що, своєю чергою, підвищує рівень залученості студентів до навчальної та громадської діяльності. Однак зазначена система ролей не заперечує традиційну дидактичну функцію викладача, а доповнює її в контексті

виховного потенціалу. Наприклад, роль модератора реалізується безпосередньо під час лекцій-дискусій (навчальна діяльність), а роль наставника – у межах індивідуального консультування або роботи куратора (позанавчальна діяльність).

Концептуальна модель та механізми формування соціальної згуртованості студентської молоді в освітньому середовищі ЗВО. Освітньо-виховний потенціал закладу вищої освіти реалізується не лише у межах формального навчального процесу, а й через систему позааудиторної діяльності, студентських ініціатив та соціальних практик. Саме ці механізми створюють умови для розвитку громадянської активності, соціальної відповідальності та взаємної підтримки серед студентської молоді.

Важливим механізмом формування соціальної згуртованості виступає діяльність органів студентського самоврядування (Бибик, 2023а). Вони створюють можливості для участі студентів у прийнятті управлінських рішень, організації освітнього процесу та розвитку університетського середовища. Через участь у діяльності органів студентського самоврядування молодь здобуває досвід демократичного врядування, відповідальності та колективного прийняття рішень. Така діяльність сприяє відповідальності, навичок демократичної взаємодії та колективного прийняття рішень.

Значний потенціал для формування соціальної згуртованості мають волонтерські ініціативи та соціальні проекти, що реалізуються у студентському середовищі. Спільна участь у діяльності, спрямованій на допомогу іншим, сприяє розвитку емпатії, солідарності та громадянської відповідальності. Особливої актуальності такі ініціативи набувають у сучасних умовах, коли студентська молодь активно долучається до соціальних і благодійних проектів, спрямованих на підтримку військових та допомогу постраждалим від війни. Подібна діяльність об'єднує студентів навколо спільної мети, зміцнює відчуття громадянської єдності та сприяє формуванню активної громадянської позиції.

Позааудиторна діяльність також відіграє важливу роль у формуванні соціальної згуртованості студентської молоді. До таких форм діяльності належать студентські клуби за інтересами, наукові товариства, спортивні секції, дебатні клуби та культурні ініціативи. Участь у подібних заходах створює можливості для розширення соціальних контактів, розвитку комунікативних навичок і формування неформальних соціальних мереж. Саме у такому середовищі часто формуються стійкі соціальні зв'язки, що зміцнюють відчуття спільності та приналежності до університетської спільноти.

Узагальнюючи зазначене, концептуальну модель формування соціальної згуртованості студентської молоді можна представити у вигляді піраміди, де кожен наступний рівень неможливий без сформованого попереднього (Рис.1.).

Рис. 1. Концептуальна модель формування соціальної згуртованості студентської молоді в освітньому середовищі закладу вищої освіти

Джерело: розробка авторів

Виходячи з цього, освітнє середовище закладу вищої освіти можна трактувати як комплексну систему, що створює передумови для формування соціального капіталу та розвитку згуртованої студентської спільноти.

Процес формування соціальної згуртованості реалізується через трансформацію компонентів освітнього простору (детермінанти) у практичні механізми взаємодії (процесуальний рівень). Якщо просторовий компонент створює умови для контакту, то фасилітаційна діяльність викладача та студентське самоврядування є безпосередніми механізмами, що перетворюють цей контакт на сталу соціальну згуртованість. На фоні цього процес формування соціальної згуртованості студентської молоді в закладах вищої освіти було розглянуто як трикомпонентну модель (просторовий, змістовно-технологічний та соціально-психологічний), то й оцінювати ефективність діяльності треба на кожному рівні. Оцінювання ефективності формування соціальної згуртованості студентської молоді може здійснюватися через систему якісних і кількісних індикаторів, що відображають рівень соціальної взаємодії, участі студентів у спільній діяльності, розвиток довіри та відчуття приналежності до академічної спільноти (Таблиця 2).

Таблиця 2

**Оцінка ефективності процесу формування соціальної згуртованості молоді
 в умовах закладу вищої освіти**

Рівні реалізації моделі	Складові діяльності учасників освітнього процесу	Показники (індикатори) оцінювання
Просторовий або структурний рівень моделі охоплює основні компоненти освітнього середовища, які створюють умови для соціальної взаємодії студентів	просторовий компонент	<ul style="list-style-type: none"> – інтенсивність використання студентами відкритих просторів для самоорганізації (кількість заходів/год); – рівень задоволеності студентів доступністю місць для неформальної комунікації
	змістовно-технологічний компонент	<ul style="list-style-type: none"> – інтерактивні методи навчання; – групова робота; – застосування підходу Project-Based Learning; – розвиток Soft Skills
	соціально-психологічний компонент	<ul style="list-style-type: none"> – партнерська модель взаємодії між викладачами та студентами; – позитивний психологічний клімат; – атмосфера довіри та підтримки.
Змістовно-технологічний або процесуальний рівень моделі відображає конкретні освітні та соціальні практики, через які реалізується виховний потенціал освітнього середовища	діяльність органів студентського самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> – рівень залученості студентів до діяльності органів студентського самоврядування (відсоток студентів, які беруть участь у виборах, засіданнях, проєктах); – кількість та результативність реалізованих студентських ініціатив; – рівень представництва різних курсів і факультетів у студентському самоврядуванні; – ступінь впливу студентського самоврядування на прийняття управлінських рішень у ЗВО; – рівень довіри студентів до органів самоврядування (за результатами опитувань)
	волонтерські та соціальні ініціативи	<ul style="list-style-type: none"> – кількість організованих волонтерських та соціальних проєктів; – частка студентів, залучених до волонтерської діяльності; – кількість партнерств із громадськими організаціями та

		<p>соціальними інституціями;</p> <ul style="list-style-type: none"> – соціальний ефект реалізованих ініціатив (відгуки громади, кількість бенефіціарів); – сформованість у студентів соціальної відповідальності та громадянської активності.
	розвиток культури академічної доброчесності	<ul style="list-style-type: none"> – рівень обізнаності студентів із принципами академічної доброчесності; – зменшення випадків академічних порушень (плагіату, списування тощо); – кількість освітніх заходів (тренінгів, семінарів) з академічної доброчесності; – використання систем перевірки академічних робіт; – сформованість ціннісного ставлення до чесності в навчальній діяльності
	проектна та командна діяльність у навчальному процесі	<ul style="list-style-type: none"> – кількість навчальних дисциплін, що використовують командні та проєктні методи; – рівень сформованості навичок командної взаємодії у студентів; – якість і результативність студентських проєктів; – рівень міждисциплінарної взаємодії у проєктній роботі; – задоволеність студентів форматом командного навчання
	позааудиторні заходи	<ul style="list-style-type: none"> – кількість і різноманітність позааудиторних заходів; – частка студентів, які регулярно беруть участь у клубах, гуртках і товариствах; – рівень міжособистісної взаємодії та формування студентських спільнот; – досягнення студентів у наукових, спортивних і культурних заходах; – рівень задоволеності студентів позааудиторним життям університету
	фасилітаційна діяльність викладача як модератора соціальної взаємодії	<ul style="list-style-type: none"> – використання викладачами фасилітаційних методів у навчальному процесі; – рівень активності студентів у дискусіях, групових обговореннях та спільному прийнятті рішень; – створення сприятливого психологічного клімату в академічних групах; – розвиток навичок комунікації та співпраці у студентів; – позитивна оцінка студентами ролі викладача як модератора взаємодії.
Соціально-психологічний або результативний рівень моделі відображає результати функціонування освітнього середовища та реалізації виховних практик.	формування соціального капіталу студентської групи	<ul style="list-style-type: none"> – інтенсивність комунікації та взаємодії між студентами в академічній групі; – кількість і сталість горизонтальних зв'язків між студентами (спільні навчальні та позанавчальні активності); – рівень взаємної підтримки у навчальній діяльності (обмін матеріалами, допомога у виконанні завдань); – ступінь згуртованості студентської групи; – розширення мережі соціальних контактів студентів у межах університетської спільноти
	розвиток міжособистісної та інституційної	<ul style="list-style-type: none"> – рівень довіри між студентами в академічній групі; – рівень довіри студентів до викладачів та адміністрації закладу освіти;

	довіри	<ul style="list-style-type: none"> – відкритість студентів до спільного обговорення проблем та прийняття рішень; – зниження конфліктності у студентському середовищі; – готовність студентів до співпраці з університетськими структурами
	відчуття приналежності до академічної спільноти	<ul style="list-style-type: none"> – рівень ідентифікації студентів із університетом та академічною групою; – активність участі студентів у подіях і традиціях університету; – позитивне ставлення студентів до університетського середовища; – ступінь залученості до діяльності студентських організацій і спільнот; – відчуття значущості власної ролі в академічній спільноті
	розвиток культури співпраці та взаємної підтримки	<ul style="list-style-type: none"> – рівень готовності студентів працювати у команді; – ефективність взаємодії під час групових і проектних завдань; – частота проявів взаємодопомоги та підтримки між студентами; – сформованість навичок конструктивної комунікації та вирішення конфліктів; – позитивний соціально-психологічний клімат у студентському колективі
	підвищення громадянської активності студентської молоді	<ul style="list-style-type: none"> – рівень участі студентів у громадських, волонтерських та соціальних ініціативах; – кількість студентських соціальних проектів і громадських акцій; – готовність студентів брати участь у вирішенні суспільно значущих проблем; – рівень сформованості громадянської відповідальності та соціальної свідомості; – активність студентів у діяльності громадських організацій та студентського самоврядування.

Джерело: розроблено авторами

Примітка: зазначені в таблиці дані є прогностичними та потребують подальшої емпіричної перевірки.

Представлена у таблиці 2 система індикаторів базується на трирівневій структурі освітнього середовища, де кожен рівень корелює з конкретними аспектами формування соціальної згуртованості.

Перший, просторово-ресурсний рівень, фокусується на суб'єкт-об'єктній взаємодії – оцінці того, як фізична та цифрова інфраструктура ЗВО (хаби, коворкінги, цифрові платформи) стимулює соціальні контакти. На цьому етапі показники оцінювання зміщені з факту наявності ресурсів на інтенсивність їх використання для самоорганізації студентів.

Другий, процесуально-діяльнісний рівень, відображає динаміку соціальної взаємодії у межах формальних та неформальних практик. Тут ключовим є аналіз суб'єкт-суб'єктних зв'язків: «викладач–студент» (через фасилітацію) та «студент–студент» (через самоврядування, волонтерство та проектну роботу). Індикатори цього рівня дозволяють відстежити перехід від індивідуальної навчальної траєкторії до колективної відповідальності та групової солідарності.

Третій, результативно-психологічний рівень, репрезентує очікувані соціально-психологічні новоутворення у студентському середовищі. Показники цього рівня (рівень довіри, ступінь академічної ідентифікації, сформованість соціального капіталу) є найбільш складними для вимірювання, проте саме

вони виступають кінцевими маркерами ефективності функціонування освітнього середовища як простору соціальної консолідації.

Представлена система індикаторів дозволяє оцінювати не лише рівень сформованості соціальної згуртованості, а й ефективність окремих механізмів реалізації освітньо-виховного потенціалу закладу вищої освіти. Водночас запропонована модель має теоретичний характер і може виступати основою для подальших емпіричних досліджень соціальної згуртованості студентської молоді в умовах сучасного університетського середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз засвідчує, що соціальна згуртованість студентської молоді є важливою передумовою ефективного функціонування академічної спільноти та чинником формування активної громадянської позиції майбутніх фахівців. У сучасних умовах суспільних трансформацій заклади вищої освіти виконують не лише освітню, але й важливу соціалізаційну та виховну функцію, сприяючи розвитку соціального капіталу молоді та зміцненню суспільної солідарності.

У результаті дослідження встановлено, що освітнє середовище закладу вищої освіти виступає комплексним соціально-педагогічним простором, який поєднує матеріальні, організаційні та соціально-психологічні умови формування соціальної взаємодії студентів. Його структурними компонентами є просторовий, змістовно-технологічний та соціально-психологічний елементи, що створюють передумови для розвитку комунікації, співпраці та інтеграції студентської молоді в академічну спільноту.

З'ясовано, що важливу роль у формуванні соціальної згуртованості відіграють освітні та соціальні практики, які реалізуються у межах освітнього середовища. До таких практик належать діяльність органів студентського самоврядування, участь у волонтерських та соціальних проєктах, розвиток культури академічної доброчесності, використання інтерактивних методів навчання, а також залучення студентів до позааудиторної діяльності. Саме через ці механізми формується досвід колективної діяльності, взаємної підтримки та відповідальності.

Особливе значення у цьому процесі має діяльність викладача як фасилітатора освітнього процесу та модератора соціальної взаємодії. Створюючи атмосферу довіри, відкритості та партнерства, викладач сприяє розвитку конструктивної комунікації між студентами, формуванню культури толерантності та взаємоповаги, що є важливою умовою формування згуртованої академічної спільноти.

Запропонована концептуальна модель формування соціальної згуртованості студентської молоді дозволяє розглядати освітнє середовище закладу вищої освіти як систему взаємопов'язаних компонентів і практик, що сприяють розвитку соціального капіталу студентських груп. Реалізація освітніх, виховних та соціальних механізмів взаємодії у цьому середовищі забезпечує формування довіри, спільних цінностей і відчуття приналежності до академічної спільноти.

Отже, посилення освітньо-виховного потенціалу освітнього середовища закладів вищої освіти є важливим напрямом розвитку сучасної вищої освіти. Формування згуртованої студентської молоді сприяє не лише ефективності освітнього процесу, але й зміцненню соціальної стійкості суспільства та розвитку громадянської солідарності, що має особливе значення для сучасного етапу розвитку України.

Матеріали дослідження можуть бути використані для розробки та впровадження нових чи удосконалення вже існуючих програм освітньої взаємодії в закладах вищої освіти, для розробки державних стандартів виховної роботи зі студентською молоддю, а також в реалізації програм громадської ініціативи.

Використання засобів генеративного штучного інтелекту. В ході проведення і оформлення результатів дослідження ресурси штучного інтелекту було використано виключно для орфографічних перевірок та розширення синонімічного ряду вживаних термінів і понять з метою уникнення тавтологій.

Література

- Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
Бибик Д. Д. Лідерство як чинник соціальної згуртованості молоді. Матеріали звітної науково-практичної

конференції Інституту проблем виховання НАПН України. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2023а. С. 29–33.

- Биби́к Д. Д. Соціальна згуртованість молоді як чинник громадянської активності Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2023b. С. 34–39.
- Биби́к Д. Д., Савельчук І. Б. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 1. С. 7–16. DOI : <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1>.
- Биби́к, Д. Д. Соціально-педагогічна робота в закладах освіти у воєнний та повоєнний період: механізми відновлення та згуртованості *Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць; серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2025. Вип. 1 (56). С. 27–31.
- Дейнеко О. О. Соціальна згуртованість у децентралізованій Україні: від старих практик до нового порядку *Studia Sociologica*. 2021. № 1(240). С. 117–138. DOI : <https://doi.org/10.24425/sts.2021.136281>.
- Довгань Н. О. Пошуки вимірів згуртованості: академічний дискурс // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Т. 35(74), № 1. С. 97–103. DOI : <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.1/17>.
- Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Знання України, 2011. 520 с.
- Пехота О. М., Старєва А. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. Миколаїв : Іліон, 2006. 272 с.
- Савельчук І. Б. Освітнє середовище університету як чинник формування інноваційно спрямованої особистості фахівця соціальної сфери *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 24(І). С. 207–214.
- Савельчук І. Б., Сейко Н. А., Андрійчук Н. М. Вплив соціального партнерства на інноваційний розвиток освітнього середовища університету: модель Quadruple Helix *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. Вип. 29(2). С. 72–81. DOI : <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-72-81>.
- Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital // *American Journal of Sociology*. 1988. Vol. 94. P. 95–120.
- Council of Europe. Strategy for Social Cohesion. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2010. 56 p.
- OECD. Perspectives on Global Development: Social Cohesion in a Shifting World. Paris : OECD Publishing, 2012. 210 p.
- Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York : Simon & Schuster, 2000. 541 p.
- Thomas J. W. A Review of Research on Project-Based Learning. San Rafael, CA : Autodesk Foundation, 2000. 46 p.
- United Nations. Social Cohesion and Development: Perspectives on Social Cohesion. New York : UN Department of Economic and Social Affairs, 2016. 48 p.

References

- Bekh, I. D. (2003). Personality-oriented education: Theoretical and technological foundations. Kyiv : Lybid (ukr)
- Bybik, D. D. (2023a). Leadership as a factor of youth social cohesion. *In Proceedings of the reporting scientific and practical conference of the Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine* (pp. 29–33). Kyiv : Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine (ukr)
- Bybik, D. D. (2023b). Youth social cohesion as a factor of civic activity. *In Growing personality in semantic and value dimensions: Proceedings of the International scientific and practical conference* (pp. 34–39). Kyiv : Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine (ukr)

- Bybik, D. D. (2025). Socio-pedagogical work in educational institutions during the war and post-war periods: Mechanisms of recovery and cohesion. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 1(56), 27–31 (ukr)
- Bybik, D. D., & Savelchuk, I. B. (2023). Youth social cohesion in Ukraine under martial law. *Social Work and Education*, 10(1), 7–16. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1> (ukr)
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120 (eng)
- Council of Europe. (2010). Strategy for social cohesion. Strasbourg: Council of Europe Publishing (eng)
- Deineko, O. O. (2021). Social cohesion in decentralized Ukraine: From old practices to a new order. *Studia Socjologiczne*, 1(240), 117–138. <https://doi.org/10.24425/sts.2021.136281> (ukr)
- Dovhan, N. O. (2024). Searching for the dimensions of cohesion: Academic discourse. *Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Psychology*, 35(74), 97–103. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.1/17> (ukr)
- Kremen, V. H. (2011). Philosophy of human-centeredness in the educational space. Kyiv : Znannia Ukrainy. (ukr)
- OECD. (2012). Perspectives on global development: Social cohesion in a shifting world. Paris: OECD Publishing. (eng)
- Piekhota, O. M., & Starieva, A. M. (2006). Personality-oriented learning: Teacher training. Mykolaiv : Ilion. (ukr)
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York, NY : Simon & Schuster (eng)
- Savelchuk, I. B. (2018). University educational environment as a factor in the formation of an innovation-oriented personality of a social sphere specialist. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 11: Social Work. Social Pedagogy*, 24(1), 207–214 (ukr)
- Savelchuk, I. B., Seiko, N. A., & Andriichuk, N. M. (2020). The influence of social partnership on the innovative development of the university educational environment: The Quadruple Helix model. *Pedagogical Education: Theory and Practice*, 29(2), 72–81. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-72-81> (ukr)
- Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. San Rafael, CA : Autodesk Foundation. (eng)
- United Nations. (2016). Social cohesion and development: Perspectives on social cohesion. New York, NY: UN Department of Economic and Social Affairs (eng)

EDUCATIONAL AND UPBRINGING POTENTIAL OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE FORMATION OF SOCIAL COHESION OF STUDENT YOUTH

**Daria Bybyk, Doctor of Philosophy in Social Work, Associate Professor, Associate Professor
Department of Social Work Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine, e-mail:
dasha.bybyk@gmail.com**

**Iryna Savelchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of
Social Pedagogy and Social Work, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine e-mail:
iraut@ukr.net**

The scientific article identifies the educational and upbringing potential of the educational environment of a higher education institution in the formation of social cohesion of student youth. The conducted theoretical analysis demonstrates that the social cohesion of student youth is an important prerequisite for the effective functioning of the academic community and a factor in shaping the active civic position of future specialists. In the context of contemporary social transformations, higher education institutions perform not only an educational but also an important socialization and upbringing function, contributing to the development of young people's social capital and strengthening social solidarity.

The study established that the educational environment of a higher education institution acts as a comprehensive socio-pedagogical space that combines material, organizational, and socio-psychological

conditions for the formation of students' social interaction. Its structural components include spatial, content-technological, and socio-psychological elements that create prerequisites for the development of communication, cooperation, and integration of student youth into the academic community.

It was found that educational and social practices implemented within the educational environment play an important role in the formation of social cohesion. Such practices include the activities of student self-government bodies, participation in volunteer and social projects, the development of a culture of academic integrity, the use of interactive teaching methods, and the involvement of students in extracurricular activities. It is through these mechanisms that the experience of collective activity, mutual support, and responsibility is formed.

Particular importance in this process belongs to the teacher's activity as a facilitator of the educational process and a moderator of social interaction. By creating an atmosphere of trust, openness, and partnership, the teacher contributes to the development of constructive communication among students, the formation of a culture of tolerance and mutual respect, which is an important condition for building a cohesive academic community.

The proposed conceptual model of the formation of social cohesion among student youth makes it possible to consider the educational environment of a higher education institution as a system of interconnected components and practices that contribute to the development of social capital within student groups. The implementation of educational, upbringing, and social mechanisms of interaction in this environment ensures the formation of trust, shared values, and a sense of belonging to the academic community.

Thus, strengthening the educational and upbringing potential of the educational environment of higher education institutions is an important direction for the development of modern higher education. The formation of cohesive student youth contributes not only to the effectiveness of the educational process but also to strengthening social resilience and civic solidarity, which is of particular importance at the current stage of Ukraine's development.

Keywords: *social cohesion, student youth, educational environment, higher education institution, educational and upbringing potential, partnership interaction, student self-government.*

Авторський внесок кожного із співавторів: Бибик Д. Д. – 50 %, Савельчук І. Б. – 50 %.

Декларація щодо використання авторами інструментів генеративного штучного інтелекту:
під час підготовки цього рукопису використовувалися інструменти генеративного штучного інтелекту. Їх застосування було обмежене мовним редагуванням та організаційною підтримкою. Автори гарантують, що ці інструменти не використовувалися для створення основного наукового змісту, генерування даних, фактів чи зображень, а також для формування некоректних або вигаданих посилань на джерела. Автори підтверджують, що використання ШІ не вплинуло на інтерпретацію результатів дослідження та несуть повну відповідальність за зміст, достовірність даних і сформульовані висновки.

Стаття надійшла до редакції / Received 20.01.2025

Прийнята до друку / Accepted 27.03.2026

Опублікована / Published 27.05.2026

Унікальність тексту 98,5 % («StrikePlagiarism» ID 333673844)

© Бибик Дар'я Дмитрівна, Савельчук Ірина Борисівна, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0